УДК 378:37.011.3-051:005.35

DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.45-52](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.45-52)

**НАТАЛІЯ ЛАЗАРЕНКО,
АЛЛА КОЛОМІЄЦЬ,
ЄВГЕН ГРОМОВ**

ЗАКОРДОННЕ СТАЖУВАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті проаналізовано тенденції розвитку європейської системи освіти; з'ясовано нові функції вчителя та викладача педагогічного університету в умовах євроінтеграції; проаналізовано пропозиції європейських країн щодо програм наукового стажування; визначено сучасний стан і можливості закордонного стажування для професійного розвитку викладачів українських педагогічних університетів; окреслено перспективи організації наукового стажування для закордонних колег.

З метою підготовки нового європейського вчителя викладачі педагогічних університетів мають бути добре ознайомлені з досвідом підготовки майбутніх учителів у країнах Європейського Союзу. Найефективнішою формою вивчення європейського досвіду є закордонне стажування викладачів.

З'ясовано, що отримані під час наукового туристичного туру нові знання, навички, інформацію викладачі педагогічних університетів активно використовують у подальшій практичній професійній діяльності. Використання європейського досвіду значно пришвидшує наближення української педагогічної освіти до європейських стандартів.

Зроблено висновок, що для того, щоб адекватно відреагувати на загальносвітову тенденцію міграції студентів і викладачів, а також привабити представників міжнародної наукової спільноти, потрібно вжити ряд організаційних заходів. Основним завданням визначено розроблення рекламних заходів, що презентують світу наші наукові та освітні здобутки. Потрібно також розвивати інфраструктуру та заохочувати діяльність інститутів, університетів, науково-дослідних центрів, спрямовану на освітнє та наукове міжнародне співробітництво.

Ключові слова: викладач вищої школи, закордонне стажування, міжнародне співробітництво, педагогічний університет, професіоналізм викладача.

FOREIGN INTERNSHIPS OF THE UNIVERSITIES PEDAGOGICAL STAFF: OPPORTUNITIES AND PERSPECTIVES

Abstract. The authors have analyzed the main tendencies in development of the European education system; found out the new functions of a secondary school teacher and a higher school teacher in the conditions of the European integration; considered the offers from the European countries concerning the scientific internship programs; determined the present-day state and possibilities of foreign internship for the professional development of the Ukrainian pedagogical universities' teachers; outlined the perspectives of hosting the foreign colleagues for internship on the basis of the Ukrainian educational institutions.

For effective training a brand-new European school teacher, the pedagogical universities' teachers must be well familiarized with the progressive experience of the future teachers' training in the European Union countries. Foreign internship has been declared one of the most effective forms of the European experience study.

It has also been found out that the new information, knowledge, and skills, obtained during the scientific tourist tours, the pedagogical university teachers must actively use in their further practical professional activities. Using the European experience significantly accelerates the move of the Ukrainian pedagogical education towards the recognized European standards.

It has been concluded that a considerable number of organizational measures and steps must be undertaken for adequate response to the world-wide trend of students' and teachers' academic migration, as well as for attracting the representatives of the international scientific communities to the Ukrainian higher educational institutions. The main task is to develop promotional events presenting our scientific and educational achievements in the maximally good light. It is also necessary to develop the infrastructure and encourage the activities of institutes, universities, research centers, aimed at educational and scientific international cooperation.

Key words: higher school teacher, foreign internship, international cooperation, pedagogical university, teacher's professionalism.

Вступ. Європейська інтеграція ставить перед вітчизняною системою освіти нові виклики. В Україні, як і в усіх європейських країнах, освіта також вважається вирішальним чинником культурного прогресу країни й розвитку людських ресурсів, а тому значні сподівання покладаються на підготовку нового вчителя для об'єднаної Європи. Це означає, що підвищуються вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя, а тому й до професіоналізму викладачів педагогічних університетів.

Проблеми підготовки вчителів в умовах європейської інтеграції досліджують В. Андрущенко, Я. Болюбаш, Б. Гершунський, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Савченко та ін. У їхніх дослідженнях провідною є думка, що зміни в педагогічній освіті спрямовуються нині на формування повноформатного суб'єкта європейського процесу – людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії, світогляду і моралі, національних і загальнолюдських цінностей, на формування вмінь, потреби і прагнення їх реалізації в європейському і світовому життєвому просторі. Європейські об'єднавчі процеси потребують якнайшвидшого збагачення, відродження гуманістичних сутностей, повернення їх у соціальний простір. Це має виконати учитель, підготовлений за єдиною шкалою базових кроскультурних цінностей, вироблених європейською спільнотою у процесі її історичної еволюції й виховний відповідно до нових вимог європейського суспільства.

У «Педагогічній Конституції Європи» (2013) відзначено, що педагог в освітньому просторі Європи має утверджувати авторитет духовності, ідеали європейської спільноти. У «Стратегії розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016-2022 роки» (2016) передбачено здійснення підготовки громадянина України до життя в умовах глобального простору, формування свого роду глобалістської людини, що забезпечить сучасний рівень її діяльності, а також конкурентність України в європейському і світовому просторі.

Слушною є думка В. Андрущенка (2012), що «в умовах складних політичних і соціокультурних змін Новій Європі необхідний новий європейський учитель, готовий до

реалізації прав людини, демократичних свобод і міжкультурного взаєморозуміння, який є головним суб'єктом європейського об'єднавчого процесу» (с. 28).

Для того, щоб підготувати нового європейського вчителя, викладачі педагогічних університетів мають бути добре ознайомлені з досвідом підготовки майбутніх учителів у країнах Європейського Союзу. Найефективнішою формою вивчення європейського досвіду є закордонне стажування викладачів.

Мета дослідження – здійснити аналіз тенденцій розвитку європейської системи освіти, з'ясувати нові функції вчителя та викладача педагогічного університету, проаналізувати пропозиції європейських країн щодо програм наукового стажування, визначити сучасний стан і можливості закордонного стажування для професійного розвитку викладачів українських педагогічних університетів; окреслити перспективи організації наукового стажування для закордонних колег.

Теоретична основа та методи дослідження. Теоретичною основою дослідження стали: «Педагогічна Конституція Європи» (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), «Стратегія розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016-2022 роки» (2016), «Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» (2013) та результати наукових досліджень європейських науковців, що стосуються визначення сутності й особливостей організації наукового туризму в Європі (Laarman & Perdue, 1980; Molokacova & Domaracka, 2011; Pichlerová, 2007).

У дослідженні використано такі методи: кількісний та якісний аналіз актуальних пропозицій країн Європи щодо програм наукового стажування викладачів вищої школи; аналіз розширення спектру функцій учителя та викладача об'єднаної Європи; спостереження за професійною діяльністю викладачів в умовах євроінтеграції; опитування викладачів щодо чинників вибору місця наукового стажування; прогнозування можливостей організації наукового стажування в українських університетах для закордонних колег.

Виклад основного матеріалу. Необхідність пришвидшення темпів модернізації системи професійної педагогічної освіти в Україні, як і в інших країнах Європи, викликана сучасними особливостями й тенденціями суспільного розвитку: нове соціальне замовлення, що зумовлює зміни в підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації викладачів; переорієнтація з масово репродуктивного на індивідуально-творчий підхід; різке збільшення темпу старіння знань і розширення сфер їх застосування; гуманізація, гуманітаризація, демократизація освітніх систем; створення системи неперервної освіти; інтеграція у світову та європейську культуру; потреби вищої школи в підвищенні гуманітарної, психолого-педагогічної підготовки педагогічних кадрів; потреби закладів вищої освіти в педагогічних кадрах, які володіють не лише високим рівнем академічних знань, а й творчою активністю, готових до розвитку і саморозвитку, ініціативних і відповідальних; потреби суспільства в педагогах нового типу, які вміють не лише навчати, а й виховувати конкурентоспроможну особистість фахівця тощо.

Означені вище тенденції розвитку європейської освіти викликали суттєві зміни у функціях викладача вищої школи, а особливо – викладача педагогічного університету: із транслятора знань він перетворюється на модератора освітнього середовища, який враховує сучасні досягнення теорії, запити практики й інтереси студента. Отже, сучасний викладач педагогічного університету – це:

- методолог, який знає теоретичні основи сучасних методологічних підходів до організації освіти та вміє їх застосовувати;
- дослідник, який на основі критичного мислення й рефлексії бере активну участь у процесі модернізації соціально-освітньої системи; здатний бачити проблеми в освіті та шукати способи їх розв'язання;
- інноватор, який здатний генерувати ідеї, впроваджувати інноваційні педагогічні технології та розробляти нові методики навчання;
- партнер, який будує взаємини зі студентами на засадах партнерства, взаємоповаги, співробітництва;

– керівник проектною діяльністю студентів, який здійснює навчання майбутніх учителів на основі особистісно-діяльнісного підходу;

– творець, який формує та розвиває в майбутніх учителів компетентності, необхідні для життя в сучасному глобалізованому світі;

– тьютор (наставник), який супроводжує студента у процесі індивідуального навчання, бере участь у розробці індивідуальних освітніх програм для своїх студентів;

– коуч, який розкриває перед кожним студентом можливості для розвитку його здібностей і талантів.

До такого розширення професійних функцій виявились готовими, як показали наші спостереження, не всі викладачі українських університетів. Для багатьох із них характерними є жорстка фіксація на установлених традиціях, закостенілість мислення, стереотипність у професійній позиції, абсолютизація власної думки. Частково такий стан можна пояснити проявами «емоційного вигорання», а тому доцільним є положення, заявлене в «Білій книзі національної освіти України» (2009), що подолати такі прояви можна лише шляхом неперервного професійного розвитку, саморозвитку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Одним із таких шляхів вважаємо закордонне стажування викладачів педагогічних університетів, що уможливорює вивчення передового світового досвіду професійного розвитку педагога.

В умовах євроінтеграції актуальним є аналіз світових проблем у системі вищої освіти, пошук шляхів їх розв'язання з урахуванням позитивного досвіду європейських країн, що й намагаються робити українські університети, активізуючи свою діяльність у сфері міжнародного співробітництва.

Активна участь у міжнародній академічній мобільності стала невід'ємною частиною життя європейського наукового співтовариства. Законом України «Про вищу освіту» (2014) завдання включення нашої держави в міжнародний академічний простір, зокрема європейський, визначено важливою метою, до якої необхідно прагнути.

Міжнародна академічна мобільність є показником успішності та визнання заслугою як окремого науково-педагогічного працівника, так і університету в цілому. Участь у міжнародних програмах включена в систему визначення рейтингів університетів і є обов'язковим пунктом у системі оцінювання професійної діяльності професорсько-викладацького складу.

Обмін досвідом шляхом участі в наукових форумах (конференціях, симпозіумах, семінарах тощо); підвищення кваліфікації науковців через навчання в межах наукових програм, проектів, курсів, літніх і зимніх наукових шкіл, таборів тощо дістав назву наукового туризму. Проаналізувавши такі явища, як міжнародна академічна мобільність, освітні й наукові туристичні поїздки, можемо стверджувати, що міжнародний науковий туризм нині розвивається з урахуванням специфіки академічних обмінів у галузі освіти з оперттям на розвинену інфраструктуру туристичної галузі.

Закордонне стажування, на думку європейських науковців (Laarman, 1980), є одним із видів наукового туризму, який, окрім здійснення безпосередніх досліджень конкретних об'єктів чи явищ, пов'язаний ще й з організацією, проведенням конгресів, симпозіумів, семінарів і організовується у великих містах, відомих своїми науковими та культурними традиціями.

Термін «науковий туризм» вперше з'явився 1980 р. у роботі Яна Лаармана та Річарда Перд'ю «Tropical Science and Tourism: The Case of OTS in Costa Rica», де науковий туризм визначався як «цілеспрямована робота дослідника в іншій країні без використання належного технічного оснащення» (Laarman & Perdue, 1980). Чеська дослідниця М. Піклерова стверджує, що «в основі наукового туризму лежить задоволення дозвіллевих, культурних та освітніх потреб індивіда або групи людей, зацікавлених у певній науковій проблематиці». Дослідниця впевнена, що головними складовими частинами наукового туризму є, по-перше, високо кваліфіковані наставники, експерти, які дають зрозумілі та вичерпні пояснення щодо проблематики наукового туру, по-друге, добре налагоджена туристична та наукова інфраструктура, включаючи сучасне наукове обладнання та

програмно-методичне забезпечення (Pichlerová, 2007). Автори праці «Scientific Tourism: Tourism in Science or Science in Tourism?» зазначають, що отримані під час наукового туристичного туру нові знання, навички, інформацію науковці активно використовують у подальшій практичній професійній діяльності (Molokacova & Domaracka, 2011).

В Україні термін «науковий туризм» ще й досі не отримав єдиного офіційної дефініції. Проаналізувавши найбільш поширені варіанти означень цього поняття, робимо висновок, що всі вони так чи інакше визначають науковий туризм як різновид звичайного туризму, що здійснюється відповідно до певного наукового завдання, пов'язаного із збиранням даних, проведенням досліджень, навчанням, участю в наукових заходах (конференціях, семінарах, симпозіумах), здобуттям нових знань, підвищенням рівня наукової компетентності дослідника тощо. Під цю категорію підпадають будь-які організовані науково-орієнтовані дії, що відбуваються на території іншої держави, тобто й закордонне стажування викладачів.

На нашу думку, коли йдеться про стажування викладачів вищої школи, то це саме науковий туризм, оскільки основною його метою є розширення науково-педагогічного світогляду учасників подорожі, обмін науково-професійною інформацією, участь у наукових семінарах, а часто обов'язковим результатом стажування є написання наукової статті. Наукове закордонне стажування викладачів вищої школи сприяє зародженню нових наукових ідей, розширенню наукових і освітніх зв'язків між різними країнами, започаткуванню важливих міжнародних проектів.

Робота в рамках конференцій, конгресів, симпозіумів, семінарів сприяє встановленню нових ефективних контактів між представниками світової інтелектуальної еліти, незалежно від геополітичного чи соціального статусу кожного окремого туриста, що здійснює поїздку з науковою метою. Наукові стажування сприяють підвищенню іміджу наукових і науково-освітніх установ, які організовують, чи беруть участь у таких заходах.

Напротивагу закордонному стажуванню, як зазначає М. Кляп (2015), стажування в інших навчальних закладах в межах однієї держави має формальний характер, оскільки викладач складає індивідуальний план стажування, затверджує його на відповідній кафедрі й отримує довідку, яка підтверджує виконання програми стажування в повному обсязі, а отже, успішне підвищення кваліфікації. Проте стажування за кордоном, на думку науковця, могло б зробити цю форму підвищення кваліфікації ефективною та дієвою у плані розвитку професійного складника діяльності викладача вищої школи у контексті інтернаціоналізації (с. 49).

Суттєвий вплив закордонного стажування викладачів на підвищення їхнього професіоналізму, індивідуальних показників наукової діяльності та на імідж закладу освіти в цілому призвів до того, що в Україні за останні три роки значно активізувалась робота в цьому напрямі. Аналіз звітів ректорів окремих педагогічних університетів України, що представлені на офіційних сайтах, показав, що лише за 2018 р. закордонним стажуванням було охоплено в середньому від 5% до 20% викладацького складу. Зокрема з 397 викладачів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського у 2018 р. 93 (23,4%) взяли участь у стажуваннях в різних, переважно європейських, країнах. Це значно перевищило, як видно з рис. 1. показники попередніх років. Загалом упродовж 2016–2018 рр. викладачі ВДПУ проходили наукове стажування 174 рази.

Рис.1. Динаміка міжнародних стажувань ВДПУ у 2016–2018 рр.

Проте звертаємо увагу, що під час практичного здійснення міжнародних зв'язків і

контактів, а саме організації виїздів студентів і працівників в закордонні відрядження і на стажування, українські університети повинні керуватися насамперед корисністю цих поїздок для самих університетів, вітчизняної системи освіти, науки, економіки. Необхідно поліпшити підготовку до зарубіжних стажувань, особливо мовну, а також ввести ефективну систему звітності про результати поїздки.

У Вінницькому державному педагогічному університеті однією з форм звітності за результатами стажування є доповідь стажиста на засіданні ректорату або вченої ради. Мета такої доповіді – ознайомити керівний склад університету з основними ідеями та особливостями організації вищої освіти в європейських університетах, проаналізувати окремі переваги/недоліки, визначити, що із закордонного досвіду варто імплементувати на теренах України.

Аналіз європейських рекламних пропозицій щодо наукових стажувань, здійснений шляхом вивчення даних з популярних освітніх Інтернет-порталів Go-Overseas.com (<https://www.gooverseas.com/internships-abroad/europe>) та Go-Abroad.com (<https://www.goabroad.com/intern-abroad>), показав, що лідируючі позиції у цьому сегменті займають Іспанія, Велика Британія, Ірландія, Італія, Франція, Німеччина, Чехія. Причому відношення кількості програм освітньої спрямованості до загальної кількості програм стажування, що пропонуються, становить 25–30%.

Таблиця 1

Статистика актуальних пропозицій країн Європи щодо програм наукового стажування (включно із програмами освітньої спрямованості)

Країна	Загальна кількість програм стажування	Кількість програм освітньої спрямованості	Країна	Загальна кількість програм стажування	Кількість програм освітньої спрямованості
Австрія	15	5	Ірландія	71	25
Бельгія	8	6	Італія	55	30
Боснія	5	1	Латвія	10	3
Болгарія	11	4	Мальта	8	3
Хорватія	5	1	Молдова	5	1
Чехія	36	9	Нідерланди	13	3
Данія	4	1	Норвегія	10	2
В.Британія	98	35	Польща	7	2
Естонія	11	3	Португалія	20	9
Фінляндія	10	3	Румунія	9	4
Франція	41	18	Росія	16	7
Німеччина	39	15	Іспанія	169	55
Греція	21	6	Швеція	5	1
Угорщина	5	1	Швейцарія	13	2
Ісландія	3	1	Україна	4	1

Проте серед пропозицій, орієнтованих на викладачів з пострадянських країн, па-

льму першості впевнено тримають Польща, Німеччина, Словаччина, Чехія. Тому й не дивно, що більшість українських науково-педагогічних працівників проходять стажування саме в цих країнах. Наприклад, розподіл кількості викладачів за країнами їхнього стажування (на прикладі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського) в процентному відношенні має вигляд, представлений на рис. 2.

Рис.2. Розподіл кількості викладачів за країнами проходження стажування

Основні висновки, які зробили викладачі в процесі стажування, були такі:

- навчальні плани й програми в усіх європейських університетах формуються так, щоб відповідати запитам студентів і вимогам сучасного суспільства;
- в університетах європейських країн створюються максимально комфортні умови для навчання студентів, зокрема й для осіб з інвалідністю;
- навчальні лабораторії з точних наук обладнуються найсучаснішими приладами для проведення наукових досліджень;
- освітній процес організовується з використанням інноваційних педагогічних технологій;
- перевага в навчанні надається проєктній діяльності.

Ще одним висновком, який зробили наші викладачі, є те, що українські університети також мають наукові та освітні здобутки, якими могли б поділитись із закордонними колегами. Саме тому, на нашу думку, аналіз успішного розвитку наукового туризму в країнах Європи є достатньо актуальною темою, дослідження якої дозволить виявити подібні напрями й перспективи розвитку такого туризму, зокрема на-

укового стажування викладачів вищої школи, і в Україні.

Для визначення основних причин привабливості тих чи інших науково-педагогічних турів нами проаналізовано тематику семінарів, умови проживання, особливості трансферу, культурну програму та загальну цінову політику окремих освітніх програм, а також за допомогою методу опитування з'ясували, який із згаданих чинників став вирішальним у виборі місця стажування кожного з викладачів нашого університету.

Тематика семінарів, що пропонуються науково-педагогічним працівникам, як показав здійснений нами аналіз, є сучасною і перспективною, а тому викликає інтерес у багатьох педагогів-науковців. У процесі закордонного стажування зазвичай аналізуються питання, що пов'язані з: інтернаціоналізацією освітнього процесу в університетах; академічною мобільністю викладачів і студентів; інноваційними методами й технологіями в освітньому процесі; інтеграцією науки та практики; науково-педагогічним розвитком та підвищенням кваліфікації фахівців; вивченням передового досвіду в організації дистанційного навчання; розробленням нових методик проведення дистанційних лекційних курсів тощо.

Окрім безпосереднього стажування в наукових підрозділах університету, інколи в програмах передбачено участь у науково-практичній конференції, виконання наукового проєкту, написання наукової публікації, читання лекцій для місцевих студентів, участь у наукових круглих столах кафедр, участь у підготовці міжнародних грантових проєктів і програм, участь у складі рецензійних груп і редакційних колегіях, участь у міжнародних майстер класах, конференціях і наукових фестивалях тощо.

У статті М.Халявки (2016) проаналізовано історію та сучасний розвиток наукового туризму в Україні. Автор дійшла висновку, що наявність ресурсної бази, яка представлена природними та історичними ресурсами, дає всі підстави для розвитку наукового туризму в Україні, учасниками якого можуть стати дослідники різних наукових напрямів. Вважаємо, що Україна та-

кож має значний потенціал у сфері наукового туризму для викладачів.

В Україні часто проходять міжнародні конференції та конгреси з різних сфер науки, до участі в яких запрошуються науковці з різних країн. Проте, як показав статистичний аналіз, кількість іноземних учасників (включаючи заочну участь) на таких форумах не сягає і 5%, а готових відвідати Україну з науковою метою ще менше. Причини такої ситуації різні: економічні, політичні, соціальні та інші. І якщо іноземних науковців можна привабити теоретичними науковими досягненнями в окремих сферах, цікавими з точки зору науки природними об'єктами, то застаріле обладнання, недосконала інфраструктура, низький рівень туристичних послуг відлякує потенційних туристів-науковців. Констатуємо також цілковиту відсутність брэнда «наука в Україні» та «освіта в Україні». Це означає, що науковий туризм в Україні потребує системного підходу, вироблення відповідної стратегії його розвитку на основі об'єднання зусиль науковців і практиків, які представляють сфери освіти, науки, туризму та дотичних галузей.

Висновки. Створення наукових турів у містах України може сприяти розвитку

дружніх відносин з іншими країнами та формуванню ефективного співробітництва в інших галузях економіки. Науковий туризм загалом є важливою складовою міжнародного співробітництва і міжкультурної взаємодії, тому цінність цього явища і його внесок в економіку не можна недооцінити. Крім того, організація наукового туризму в Україні зможе збільшити привабливість українських університетів для іноземних студентів.

Для того, щоб відреагувати на загальносвітову тенденцію міграції студентів і викладачів, а також привабити представників міжнародної наукової спільноти, потрібно вжити ряд організаційних заходів. Основним завданням визначаємо розроблення рекламних заходів, що презентують світу наші наукові та освітні здобутки. Потрібно також розвивати інфраструктуру та заохочувати діяльність інститутів, університетів, науково-дослідних центрів, спрямовану на освітнє та наукове міжнародне співробітництво.

До подальших напрямів дослідження відносимо аналіз можливостей українських університетів у сфері організації закордонного стажування для викладачів з інших країн.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрущенко, В. П. (2012). Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття. *Європейські педагогічні студії*, 1–2, 28–39. (Andrushchenko, V. P. (2012). Problema formuvannia novoho vchytelia dlia obiednanoi Yevropy XXI stolittia. *Yevropeyski pedahohichni studii*, 1–2, 28–39.)
- Кремень, В.Г. (2009). *Біла книга національної освіти України*. Київ. (Kremen, V.H. (2009). *Bila knyha natsionalnoi osvity Ukrainy*. Kyiv)
- Закон України: Про вищу освіту 1556-VII. (2014). Відомості Верховної Ради України. (Zakon Ukrainy: Pro vyshchu osvitu 1556-VII (2014). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.)
- Кляп, М. І. (2015) Підвищення педагогічної майстерності викладача ВНЗ у контексті інтернаціоналізації вищої школи України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, 16, 25(35), 47–52. (Kliap, M. I. (2015) Pidvyshchennia pedahohichnoi maisternosti vykladacha VNZ u konteksti internatsionalizatsii vyshchoi shkoly Ukrainy. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova*, 16, 25(35), 47–52.)
- Педагогічна Конституція Європи. Преамбула (2013). *Вища освіта України*, 3, 111–116. (Pedahohichna Konstytutsiia Yevropy. Preambula (2013). *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3, 111–116.)
- Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів. (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13> (Polozhennia pro pidvyshchennia kvalifikatsii ta stazhuvannia pedahohichnykh i naukovopedahohichnykh pratsivnykiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13>)
- Стратегія розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016–2022 роки. (2016). URL: <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/942/> (Stratehiia rozvytku Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy na 2016–2022 roky (2016). URL: <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/942/>)

- Халявка, М. (2016) Історія та стан розвитку наукового туризму в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*, 1, 100–105. (Khaliavka, M. (2016) Istoriiia ta stan rozvytku naukovooho turyzmu v Ukraini. *Skhidnoyevropeyskyi istorychnyi visnyk*, 1, 100–105.)
- Laarman, J. G. & Perdue, R. R. (1980) Tropical science and tourism: The case of OTS in Costa Rica. *Tourism Management*, 10 (1), 29–38.
- Molokacova, L. & Domaracka, L. (2011). Scientific tourism: tourism in science or science in tourism? *Acta Geoturistica*, 2(1), 41–45.
- Pichlerová, M. (2007). Scientific Tourism Development in the Slovak Carpathians. Ecotourism and sustainable development in the Carpathians. In F. Hamor (Ed.), *Proceedings of the International Conference, Rakhiv*, 251–254.

Наталія Лазаренко, кандидат педагогічних наук, професор, ректор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Natalia Lazarenko, PhD in Pedagogy, Professor, Rector of Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University.

E-mail: lazarenkoni2@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-3556-8849

Алла Коломієць, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Alla Kolomiets, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Vice-rector on scientific work at Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University.

E-mail: allakolomiec2@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-0536-0147

Євген Громов, кандидат педагогічних наук, начальник аналітично-організаційного відділу Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Yevhen Hromov, PhD in Pedagogy, The Head of Analytical and Organizational Department at Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University.

E-mail: vdpu2004@i.ua

ORCID ID 0000-0002-0234-606X

Received: 20.02.2020

Accepted: 05.03.2020